

Kasmetiniai Kelmės etnomuzikavimo ir tradicinių amatų kursai – Lietuvos nematerialaus kultūros paveldo vertybė

Nomeda BANDZIENĖ

Šiemet vasarą jau 37-ąją kartą Kelmės etnomuzikavimo ir tradicinių amatų kursuose vėl bus laukiami etnine kultūra, tradiciniais amatais ir muzikavimu besidomintys įvairaus amžiaus gyventojai. Šie kursai – ne tik savo ilgaamžiškumu stebinantis reiškinys, bet ir tęstinumą turinti tradicija, vertybė, kuri šių metų pradžioje įrašyta į Lietuvos nematerialių kultūros paveldo vertybių sąvadą. Paraišką ją įtraukti į šį Sąvadą pateikė Kelmės kultūros centras ir Lietuvos kraštotyros draugijos Kelmės skyrius. Joje nurodoma, kad šie kursai yra didžiausios apimtys ir ilgiausiai gyvuojantis etninės kultūros tradicijų puoselėjimo pavyzdys Lietuvoje. Jie pirmą kartą (1988 m.) buvo surengti kaip kankliavimo mokymai, sudarant galimybę jų dalyviams patiems pasigaminti kankles. 1989 m., į organizacinį darbą įsijungus Romuvos stovyklos aktyvui, kursai visoje Lietuvoje sukėlė didžiulį susidomėjimą ir pritraukė daugiau negu tūkstantį įvairaus amžiaus dalyvių.

Nuo 1991 m. Lietuvoje steigiantis vis naujoms ir naujoms etninės kultūros globos organizacijoms, etnine kultūra besidomintiems gyventojams atsirado juos dominančių šios srities veiklų vietose, tad Kelmės vasaros kursų dalyvių srautas sumažėjo, bet jų populiarumas ir aktualumas išliko iki šiol. 1992–2025 metais juose daugiausiai dėmesio buvo skiriama Žemaitijos regiono etniniam savitumui, todėl dabar šie kursai dar vadinami Žemaičių etnomuzikavimo ir tradicinių amatų vasaros kursais.

Nuo pat pradžios kelmiškių organizuojami kursai pasižymi atvirumu ir prieinamumu – juose gali mokytis įvairaus amžiaus bei socialinių grupių gyventojai, t. y. visi, kas domisi etnine kultūra.

Per 36 metus kursuose mokėsi apie 11 tūkstančių įvairaus amžiaus žmonių, dalyvavo apie 2 000

Kursų dalyviai apžiūri kanklių meistrų Vlado ir Jono Chockevičių padarytas kankles

Vyksta etnomuzikologės doc. dr. Gailos Kirdienės smuikavimo pamoka

folkloro atlikėjų ir pateikėjų, paskaitas skaitė apie 100 mokslininkų, etninės kultūros praktikų, apie 300 tautodailininkų ir amatininkų skleidė amatininkystės žinias, bei dalinosi patirtimi, demonstravo savo kūrybą. Kursuose pristatyta apie 80 leidinių.

Kodėl Kelmė tapo Žemaitijos etnomuzikavimo ir tradicinių amatų kursų sostine?

Atsakymą į šį klausimą randame jau minėtoje paraiškoje. Čia rašoma, kad etninės kultūros kursai Kelmėje buvo pradėti organizuoti neatsitiktinai, nes jau 1980 m. Lietuvoje plačiai garsėjo Kelmėje gyvavusių etnografinių ansamblių veikla, čia buvo rengiamos tautodailininkų darbų parodos, organizuojamos meno šventės.

Pirmosios folkloro rinkimo ekspedicijos, kurioms tada vadovavo Romuvos vyriausiasis krivis Jonas Trinkūnas, Kelmėje vyko dar 1972 metais. 1981–1984 m. tautosakos rinkimo ekspedicijas Kelmės krašte suorganizavo vienas iš folkloro an-
(Nukelta į 10 p.)

Iš kairės: kursų dalyviai prieš 35-erius metus mokosi groti kanklėmis ir pasigaminti kankles

samblių judėjimo pradininkų Evaldas Vyčinas kartu su Vilniaus inžinerinio instituto folkloro ansambliu „VISI“. Šiose ekspedicijose dalyvavo ir Kelmės krašto moksleiviai. Tautosakos rinkimo ekspedicijos Kelmės krašte vyko nuo XX a. 9 dešimtmečio pradžios: 1981 m. – Šedbaruose ir Karklėnuose, 1982 m. – Šaukėnuose, 1983 m. – Kolainiuose ir Lioliuose, 1984 m. – Vidsodyje ir Šilo Pavėžupyje. Jų metu surinkta turtinga ir gausi Kelmės krašto tautosaka buvo naudojama folkloro sklaidai, įtraukiama į vėliau susibūrusių etnografinių ansamblių ir folkloro kolektyvų koncertines programas.

Plėtojant paminėtas veiklas Kelmėje susiformavo palankus etninės kultūros laukas. Būtent jis šio rajono kultūros specialistus paskatino folklorą ne tik fiksuoti, tinkamai jį perteikti, perduoti kitiems, populiarinti kultūrinių renginių metu, bet ir pradėti skleisti gerąją etninės kultūros puoselėjimo patirtį plačiam etninės kultūros mylėtojų ratui.

Einant metams kursų programa plėtėsi, jų dalyvius pradėta mokyti groti ne tik kanklėmis, bet ir kitais tradiciniais liaudies muzikos instrumentais, užsiimti įvairiais tradiciniais amatais. Atsirado ir liaudiško dainavimo, kulinarinio paveldo mokymai. Kursuose pradėta supažindinti su vykusiu mokslinių tyrimų rezultatais, buvo imta organizuoti etninės kultūros srities leidinių, folkloro atlikėjų programų pristatymus. Dabar Kelmės etnomuzikavimo ir tradicinių amatų kursuose mokymai vyksta jau 27 sekcijose, kuriose žinias ir patirtį gilina įvairaus amžiaus, socialinių grupių žmonės.

Dalindamiesi savo žiniomis, patirtimi kursuose dėstantys savo srities specialistai (profesionalai ir praktikai) skatina jų dalyvius pažinti ir puoselėti įvairias etninės kultūros sričių tradicijas.

Kursų istorijos fragmentai

1988–1989 m. Kelmės kursai buvo organizuojami Suomijos ir Švedijos pavyzdžiu. Juos padėjo surengti etninės kultūros gaivinimo žinovai Romualdas Apanavičius, Egidijus Virbašius, Vida Palubinskienė bei entuziastas Vytautas Musteikis, iš Latvijos meistro ir muzikanto Jānio Porīkio gavęs ir į Lietuvą parvežęs informaciją apie praktikoje pasiteisinančią kanklių rekonstravimo metodiką. Tuo laikotarpiu prie Kelmės etnokursų organizavimo prisidėjo ir aktyvūs folkloro ansamblių judėjimo vedliai Evaldas Vyčinas, Algirdas Svidinskas bei entuziastai Albertas Martinaitis, kelmiškis Valdas Rutkūnas ir kiti aktyvūs folkloro ansamblių dalyviai. Dėl šio ypatingo reiškinio etninei kultūrai puoselėti buvo įkurtas pirmasis Lietuvoje rajoninės apimties Kelmės jaunimo folkloro centras, vėliau pavadintas Kelmės kultūros centro Etninės kultūros ir tradicinių amatų skyriumi. Jis, puoselėdamas etninę kultūrą, muzikavimo ir amatų tradicijas, veikia iki šiol bei sėkmingai organizuoja Žemaičių etnomuzikavimo ir tradicinių amatų vasaros kursus, kurie puoselėjant Žemaitijos krašto senąsias muzikavimo tradicijas ir amatus yra itin svarbūs.

Kelmės kultūros centro archyvinė ir Vytauto Didžiojo universiteto tiriamoji medžiaga, paskelbta kursų sumanytojo prof. habil. dr. Romualdo Apanavičiaus spaudai parengtoje monografijoje „Etninės muzikos gaivinimo judėjimas Lietuvoje XX a. 7 deš.–XXI a. pr.: tradicijos ir modernumo sąveika“ (Vilnius, 2013), liudija, kad Kelmėje jau vykstant pirmiesiems etnokursams, vykdavo iš anksto suplanuotos ir sumodeliuotos veiklos. Rytai ir po pietų, tarp paskaitų dalyviai būdavo išskirstomi į kankliavimo mokymo sekcijas. Iš pradžių buvo mokoma tradicinio šiaurės rytų aukštaičių, žemaičių ir suval-

kiečių kankliavimo. Konsultuodavo etninių muzikos instrumentų rekonstravimo pradininkai Vytautas Musteikis, Evaldas Vyčinas, Jonas Bugailiškis. Vykstant praktiniams užsiėmimams kursų dalyviai patys galėdavo pasigaminti kankles. Juos jie darydavo pagal muziejuose saugomų eksponatų brėžinius.

Užsiėmimams vadovavo jauni, tačiau patyrę etninės muzikos rinkėjai ir tyrėjai, kankliavimo metodiką perėmę iš mokslo ir etnografijos darbų aprašų, taip pat iš patirties, sukaupotos ekspedicijų metu. Šiaurės rytų kankliavimo sekcijai vadovavo dabartinė Rokiškio kultūros centro folkloro ansamblio „Gastautė“ vadovė Nida Lungienė, Žemaičių – Vytauto Didžiojo universiteto Švietimo akademijos profesorė, humanitarinių mokslų daktarė Vida Palubinskienė, suvalkiečių – Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Klaipėdos fakulteto docentas Vytautas Alenskas.

Vykstant kursams buvo skaitomos paskaitos apie tradicines Baltijos tautų kankles ir kankliavimą, koncertavo Skriaudžių ansamblis „Kanklės“. Paskaitas skaitė žymiausi Lietuvos etnologai, etnomuzikologai, kalbininkai, archeologai, folkloristai, mitologai, istorikai, choreografai, savo tyrimų rezultatais buvo pakviesti pasidalinti ir mokslininkai iš Latvijos bei Suomijos. Iš jų patirties sėmėsi ir kursų organizatoriai kelmieškiai. Pirmąjį kursų vakarą buvo rengiamas kursų dėstytojų koncertas – visi dalyviai kartu su dėstytojais ir folkloro atlikėjais dainavo tradicines dainas ir šoko folklorinius šokius. Pasibaigus prasmingų veiklų dienai, sugrįžus į bendrabučius vis dar skambėdavo gyva muzika, kursų dalyviai bendraudavo tarpusavyje. Kelmė tomis dienomis gyveno pakilų, šventišką gyvenimą. Per keturias intensyvių mokymų dienas kursų dalyviai turėjo galimybę gauti tokius aktulių žinių ir įgūdžių pagrindus, kad jie, grįžę į namus, savo kolektyvus, jau galėjo toliau juos gilinti savarankiškai.

Pavykus pirmiesiems kursams, buvo nuspręsta juos rengti kasmet.

Kursų programa vis papildoma naujais mokymais ir aktualiomis veiklomis

Pirmaisiais metais paaiškėjo, kad į kursus atvykusių žmonių poreikiai yra dideli – vien kankliavimo mokymų jiems neužtenka. Tai atsispindi kanklių dėstytojos Vidos Palubinskienės straipsnyje „Liaudies kultūra metodika ir praktika“ (1989 m.).

Lietuvių liaudies instrumentų meistras Egidijus Virbašius kursų dalyviams pristato savo pagamintų instrumentų parodą

Prof. habil. dr. Alfonsas Motuzas (1955–2019) kursų dalyviams moko katalikiško liaudiško giedojimo

Kelmės kultūros centro archyvinė medžiaga liudija, kad 1989 m. kartu su kankliavimo kursais vietos entuziasto Valdo Rutkūno iniciatyva buvo suorganizuota ir Romuvos stovykla, kurią V. Rutkūnas vedė kartu su etnologu Jonu Trinkūnu. Kelmės kultūros centro archyve saugoma 1990 m. vykusios Romuvos stovyklos turininga programa. Stovykloje pranešimus tada skaitė 17 lektorių, tarp jų ir svečiai iš Latvijos, dalyvavo 50 nematerialaus kultūros paveldo praktikų ir konsultantų. Lietuvos kraštotyros draugijos Kelmės skyriaus filmuotoje medžiagoje „Gyvosios tradicijos geroji patirtis“ užfiksuotas visuomenės didžiulis susidomėjimas pirmą kartą mieste organizuotais kursais.

1992–1998 m. vykusiuose kursuose daugiausiai dėmesio skirta Žemaitijos regionui. 1993-iejį buvo unikalūs tuo, kad kursuose jau mokyta katalikiškų liaudiškų pamaldumo praktikų, pradėta puoselėti katalikiška etninė kultūra. VDU Katalikų teologijos fakulteto Lietuvos Katalikų Bažnyčios istorijos centro profesorius, habilituoto mokslų daktaro Al-

(Nukelta į 12 p.)

Iš kairės: etnomuzikologė, kursų smuikavimo mokytoja doc. dr. Gaila Kirdienė (pirma iš kairės) kartu su savo mokiniais koncertuoja kursų uždarymo renginyje ir akimirka iš kursų uždarymo renginio

fonso Motuzo iniciatyva kursuose pradėta mokyti liaudiško katalikiško giedojimo subtilybių, jaunajai kartai buvo perduodamos žinios apie unikalų religinės kultūros fenomeną – tradicinių lietuvių liaudies muzikos instrumentų sąveiką su katalikiškomis giesmėmis. Kartu su Kelmės krašto Žalpių giesmininkais pradėta mokyti giedoti Žemaičių Kalvarijų Kalnus, šermenines giesmes ir maldas, senąsias kantičkinės giesmės, groti ritualinio religinio folkloro daudytėmis, ragais, mediniais trimitais, katilais būgnais, signalinėmis lentomis. Prof. habil. dr. Alfonsas Motuzas kursų dalyviams skaitė paskaitas katalikiškojo paveldo temomis. Šis mokslininkas, pateikdamas mokslinę tiriamąją medžiagą, ypatingą dėmesį skyrė Kelmės krašto katalikiškajai etninei kultūrai. Buvo pradėta organizuoti ekskursijas po Kelmės krašto sakralines vietas ir objektus. Iki šių dienų kursuose išliko liaudiško katalikiško giedojimo sekcija, kuriai vadovauja Kelmės krašto Žalpių kaimo giedotojai, perėmę katalikiško liaudiško pamaldumo tradicijas iš buvusių savo kaimo senųjų giesmininkų.

Siekiant, kad senosios liaudiško muzikavimo smuiku tradicijos būtų išsaugotos ir gyvybingos, itin yra svarbūs nuo 2008 m. doc. dr. Gailos Kirdienės vedami tradicinio smuikavimo mokymai.

2028 m. kursuose pradėta mokyti groti ir bando-nija. Daug jaunų žmonių į tokius mokymus pritraukia etnomuzikologas ir muzikantas Arvydas Kirda.

„Džiugu, kad Žemaičių etnomuzikavimo ir tradicinių amatų vasaros kursai prasidėjo su tautinio atgimimo banga ir džiugu, kad ši banga nenuslūgsta, į šiuos kursus ir toliau renkasi žmonės iš visos Lietuvos, juose ypač daug jaunimo. Tai tarsi į vandenį įmesto akmenis paskleistų bangų ratilas. Ankstesnių kursų dalyviai į kitų metų kursus atsiveža savo šeimų na-

rius, kolegas, draugus, o šie vėliau – jau kitus draugus, kolegas. Taip ir plinta garsas po visą Lietuvą ir net į užsienio šalis,“ – yra pažymėjusi liaudiško grojimo smuiku mokytoja dr. Gaila Kirdienė Kelmės rajono laikraštyje 2009 m. išspausdintame straipsnyje „Svarbu ne išmokyti, o sudominti“.

Siekiant į vasaros kursus įtraukti ir modernaus folkloro mylėtojus, įvairaus amžiaus žmones supažindinti su alternatyviu požiūriu į liaudies muziką, 2013 m. vasaros kursų mokymai buvo papildyti folkrocko sekcija. *„Ši muzika gali ne tik džiuginti savo autentiškumu, unikalumu muziejuose, raštuose, bet ir suskambėti šiandien. Tikslas iškeltas, kad dainos sugrįžtų į kasdienį gyvenimą. Gal ir pakeičiant išraiškos priemones, tačiau suteikiant naują kvėpavimą, antrą šansą gyventi dabar, o ne tik būti praeities paminklu, suteikti galimybę pražydyti naujai – taip, kaip jas mato jauni žmonės. Tada vėl tapti liaudies dainomis [...]“* – rašo kursų folkrocko mokymų vadovas, kompozitorius, atlikėjas ir pedagogas Jonas Chockevičius laikraštyje „Šiaulių kraštas“ 2013 m. paskelbtame straipsnyje „Tradiciuose kursuose netradiciniai užsiėmimai“.

Žmonės, norintys išmokyti arba patobulinti folkrocko įgūdžius, į mokymus atsineša savo mėgstamus instrumentus – kankles, bosines gitaras, būgnus, smuikus, saksofonus, bandonijas ir kt. Jonas Chockevičius, itin gerbdamas kankles, išklėlė tikslą modernizuoti tradicinių kanklių grojimo techniką, skambesį ir prie folkrocko priartinti šį nuostatų bei unikalų instrumentą.

2013 m. vasaros kursuose pradėta mokyti siūti lininius drabužius. Kelmės kultūros centro archyve saugoma medžiaga liudija, kad tada kursuose pradėjo veikti didelio būrio dalyvių sulaukusi lininių drabužių sekcija, kuriai vadovauja tautodailininkė,

„Lino Mūzos“ įkūrėja Justina Žebelienė. Kursų dalyviai jos vedamuose užsiėmimuose išmoka ir tautinių marškinių siuvimo bei tradicijos pagrindu modernizuoti drabužius ar jų detales. Tai itin domina jaunas žmones, Kelmės bendruomenės moteris, suteikia tradicijai gyvumo ir patrauklumo.

2012 m. Žemės ūkio ministerija, įgyvendindama Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 m. programos priemonę „Kaimo atnaujinimas ir plėtra“, atsižvelgdama į didelį ir reikšmingą Kelmės krašto kultūros bendruomenės įdirbį tradicinių amatų ir kitų gyvųjų tradicijų puoselėjimo bei perdavimo srityje, Kelmėje įkūrė tradicinių amatų centrą ir suteikė galimybę įsigyti priemonių, reikalingų etninio muzikavimo bei tradicinių amatų nuolatiniam praktikavimui.

Išaugus kursų dalyvių poreikiui mokytis muzikuoti ne tik armonika, bet ir bandonija, kursuose pradėta daugiau dėmesio skirti muzikavimo bandonija mokymui ir šios tradicijos perdavimui, tad nuo 2017 m. kursuose vyksta Žemaitijos regiono bandonininkų mokymai. Juose dirba keturi grojimo bandonija specialistai: etnomuzikologas Arvydas Kirda, liaudies muzikantas Albinas Batavičius, muzikos pedagogė Lina Lukošienė ir kiek vėliau prie jų prisijungęs folkloristas Andrius Morkūnas.

Ši praktika tampa unikalia Žemaitijos etnografinio regiono išskirtinio muzikavimo bandonija perdavimo tradicija. Į kursus yra kviečiami bandonininkų ansambliai, mokymų metu skaitomos paskaitos, pristatomi leidiniai. Kelmėje per keturias intensyvias ugdymosi ir praktikavimosi dienas, pasiekiami puikūs rezultatai. Grįžę į namus kursų dalyviai skleidžia įgytas žinias ir patirtį muzikuodami įvairiose instrumentinėse grupėse ir folkloro ansambliuose, tarp jų ir Mažeikių, Šiaulių, Sedos, Telšių, Šilalės, Platių, Varnių, Tauragės, Kelmės suaugusiųjų ir jaunimo muzikos kolektyvuose.

Kursų veiklos nenutrūko ir COVID-19 pandemijos laikotarpiu. 2021 m. vasaros kursai buvo organizuojami virtualiai. Norėdami mokymais sudominti ir į juos pritraukti gyventojus, organizatoriai filmavo kursų praktikų vadovų žinių perdavimui skirtas technologijas-pamokas, lektoriai virtualiai skaitė paskaitas. Filmuota mokomoji kursų medžiaga (veiklų buvo 21) iki šiol viešinama Kelmės kultūros centro *YouTube* kanale, vaizdo įrašai yra sulaukę apie 3 tūkstančių lankytojų peržiūrų.

Vasaros kursams žymios vertės suteikia jų metu vykstančios paskaitos ir leidinių pristatymai. Žur-

Kursų kankliavimo kokytoja dr. Vida Palubinskienė kartu su savo mokinėmis koncertuoja kursų uždarymo renginyje

nale „Muzikos barai“ (2023 m. Nr. 5–8) išspausdintame straipsnyje „Visi keliai veda į Kelmę“ jo autorius prof. Romualdas Apanavičius pažymi, kad 60 universitetų, mokslo institutų, kultūros ir kitų įstaigų darbuotojų, žymiausių Lietuvos etnologų, folkloristų, mitologų, archeologų, istorikų, kalbininkų Kelmėje vykusiuose etnokursuose jau yra skaitę paskaitas ir pristatę mokslinius-tiriamuosius leidinius, kurie yra puiki metodinė medžiaga mokslieiviams, mokytojams, studentams ir kitiems etnine kultūra besidomintiems žmonėms.

Nuo 2000 m. Kelmės vasaros kursuose nuolat rengiamos tautodailės ir amatų parodos. Jose savo kūrinius pristato kursuose dėstantys mokytojai ir amatininkai bei kiti žymus liaudies meno kūrėjai. Iš viso jau yra įvykę apie 80 įvairių tautodailei ir amams reprezentuoti skirtų parodų.

Svarbus kasmetinių žemaičių etnomuzikavimo ir tradicinių amatų vasaros kursų reiškinys – jų rezultatų pristatymas. Kursų dalyviai šiuose renginiuose džiugina tuo, ką išmoko ir sužinojo. Jie muzikuoja, dainuoja žemaitiškas dainas, gieda liaudiškas katalikiškas giesmes, rodo, ką patys padarė amatų mokymo praktiniuose užsiėmimuose.

Dabar kursuose jau veikiančiose 27-iose mokymo sekcijose vyksta šios kūrybinės dirbtuvės: kankliavimo, smuikavimo, grojimo armonika, grojimo bandonija, piemenų instrumentais, žemaitiško dainavimo, liaudiškojo katalikiško giedojimo mokymai, mokymai šokti folklorinius šokius, žaidimus ratelius, modernaus folkloro praktikos (folkroko), audimo staklėmis, rinktinių, vytinių juostų audimo, tautinio kostiumo dalių – riešinių mezgimo, rangių, lininių drabužių siuvimo, karpymo iš po-

(Nukelta į 14 p.)

Iš kairės: bandonija groti moko liaudies muzikos atlikėjas Albinas Batavičius (pirmas iš kairės) ir etnomuzikologas Arvydas Kirda (pirmas iš dešinės)

Iš kairės: kursų dalyvius su piemenų muzikos instrumentais supažindina folkloristas Arūnas Stankus; kursų dalyvė

pieriaus meno, kanklių gamybos, Užgavėnių kaukių (žem. ličynų), mitologinių lazdų drožybos, žolynų rišimo, šiaudelių, vytelių pynimo, molio lipdymo ir žiedimo, tradicinės juvelyrikos, akmentašystės, tradicinių valgių gaminimo.

Kelmės kultūros centre kaupiama ir saugoma įvairi dokumentinė kraštotyrinė, audiovizualinė medžiaga liudija, kad 36 metus Kelmėje vykstantys vasaros kursai užtikrina krašto nematerialaus kultūros paveldo perdavimą. Tyrinėdami šią medžiagą matome, kaip keičiasi kursų mokytojų, dėstytojų kartos, yra nemažai atvejų, kai kursus lankę mokiniai jau yra tapę jų dalyvių mokytojais, aukštųjų mokyklų docентаis, profesoriais. Matome, kad dažnai tie, kurie anksčiau į kursus atvykdavo mokytis kartu su vaikais, dabar atvyksta su anūkais.

Kursų dalyviams duris atveria ne tik kultūros namai ir muziejus

Pirmieji vasaros kursai, pritraukę didelį skaičių žmonių, vyko Kelmės profesiniame rengimo centre,

Kelmės krašto muziejuje – ten, kur tuo metu buvo didesnės erdvės ir patalpos, tinkančios etnomuzikavimo ir tradicinių amatų veikloms vykdyti. Dabar, kadangi Kelmės kultūros centre visoms kursuose vykdomoms veikloms patalpų neužtenka, keramikos, drožybos iš medžio mokymai, kaip ir anksčiau, vyksta Kelmės krašto muziejuje. Tradicinio muzikavimo mokymams duris yra atvėrusi Kelmės Algirdo Lipeikos menų mokykla, o Kelmės evangelikų liuteronų bendruomenė maloniai priima kursų dalyvius, norinčius mokytis apeiginio giedojimo bei perdavimo kitiems. Atskirai įkurtose akmentašystės dirbtuvėse vyksta akmens tašymo mokymai ir praktiniai užsiėmimai. Tradicinių amatų meistrai – šiaudų pynėja Kornelija Lopetienė ir lazdų meistras Mečislovas Ežerskis – kursų dalyvius šių veiklų moko savo pačių dirbtuvėse. Kelmės krašto šeiminkės kulinarinio paveldo ir tradicinių amatų paslaptimis dalinasi savo sodyboje Prienų kaime (Kelmės r.). Pažintinės katalikiško pamaldumo paskaitos ir veiklos vyko Kelmės krašto kultūros pa-

veldo sakraliniuose objektuose (Kelmės Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčioje, Verpenos Šv. Onos bažnyčioje, Liolių Šv. Simono ir Judo Tado bažnyčioje, Tytuvėnų Švč. Mergelės Marijos Angelų Karalienės bažnyčioje, Užvenčio Šv. Marijos Magdanielės bažnyčioje. Kursų metu jų dalyviai yra lankęsi ir Šiluvos Švč. Mergelės Marijos Gimimo bazilikoje, Šiluvos Švč. Mergelės Marijos Apsireiškimo koplyčioje, Šiluvos piligrimų kelyje (Raseinių r.). Buvo galimybė mokslinių paskaitų klausytis ne tik uždaroje patalpoje, bet ir Kelmės krašto archeologinių tyrinėjimų vietose Paprūdžių ir Karklėnų kaimuose.

Etninės kultūros specialistai, skaite paskaitas, dalinęsi patirtimi pirmuoju kursų organizavimo laikotarpiu

Kelmės kultūros centre sukaupta archyvinė medžiaga liudija, kad pirmuosiuose vasaros kursuose kankliavimo mokė pedagogai Vytautas Alianskas, Diana Daunoraitė, Daiva Čičinskienė, Dalia Reklaitytė, Valė Noreikaitė, Vida Palubinskienė, Danutė Šimkauskaitė, Audra Polialinaitė, Nida Visockaitė, Alvyda Zimavičienė, o kanklių gamybos patirtimi dalijosi tradicinių amatų meistrai Albertas Martinaitis, Vyngantas Jonikas, Česlovas Kulevičius, Egidijus Virbašius, Alfredas ir Vytautas Lučinskai, svečias iš Latvijos Jānis Porīkis. Folklorinio dainavimo tada mokė Nida Visockaitė iš Rokiškio, Milda

Kursų dalyviai apžiūri medinių lazdy meistro Mečislovo Ežerskio ir popierių karpytojos Gitos Kolosovienės kūrinių parodas

Ričkutė, Inija Trinkūnienė, Žemyna Trinkūnaitė, Asta Adomaitytė, Roma Montrimaitė. Audrius Daukša, Rita Balkutė kursų dalyvius supažindino su Baltų pasaulėžiūra. Eugenija Venckauskaitė, Irena Samackaitė iš Vilniaus dirbo su folklorinių šokių mėgėjais, o Rytis Ambrazevičius, Nijolė Mitrytė mokė fiksuoti vaizdus, Remigijus Guliokas, Vladas Černiauskas, Vidmantas Radavičius – groti muzikos instrumentais. Keramikos mokytojos buvo žinomos keramikės Joana Vaidiliauskienė ir Alma Šmitaitė iš Šiaulių.

Dvylika audėjų, atvykusių iš Kauno, Panevėžio, Vilniaus, Betygalos, Šiaulių ir Vilniaus (Birutė Viršilaitė, Asta Vandytė, Jūratė Sapiegaite, Jolanta Štašauskaitė, Irena Vilienė, Elena Nainytė, Irma Šidiškienė, Dalia Lovčikienė, Rasa Budrytė, Rasa Rimkutė, Laima Braknytė, Birutė Vagrienė) mokė juostų audimo paslapčių.

Penkos amatininkės (Ida Stankevičiūtė, Siga Malakauskaitė, Aušra Paulauskaitė iš Šiaulių ir kelmieškė Irena Arlauskienė bei Genovaitė Klevaitė) kursų dalyvius nudžiugino siuvinėjimo užsiėmimais.

Pynimo technikos žiniomis ir patirtimi dalinosi šiauliškiai Laimutė Tomkuvienė, Zenonas Tomkus, kelmieškiai Gražvydas Jankauskas, Vida Januškevičiūtė. Tradicinius papuošalus kartu su kursų dalyviais gamino penki amatininkai – Andrius Mičkevičius, Egidijus Markevičius, Giedrius Šmulaitis, Vyngantas Jonikas iš Rumšiškių, Algirdas Vagrys iš Vilniaus.

Albertas Martinaitis kursų dalyviams parodė, kaip jie patys gali iš medžio išdrožti kaukes, Julija Daniliauskienė mokė karpinių meno, sodų rišimo, margučių marginimo, Eglė Dvarionaitė – karpinių meno. Su norinčiais išmokyti austi staklėmis šio amato paslaptimis dalinosi kelmieškės Ona Butvilienė ir Teresė Urbelytė. Tais metais Kelmėje vykusiuose kursuose iš viso dirbo, atvykusiuosius mokė 54 etninės kultūros ir tradicinių amatų specialistai.

Etnomuzikavimo, tradicinių amatų mokytojai, kursuose dirbantys paskutiniaisiais metais

Kursų gyvybingumą palaiko, mokymus veda talentingi, plačiai žinomi savo sričių specialistai. Kankliavimo, kaip ir anksčiau, moko prof. dr. Vida Palubinskienė, muzikos pedagogės, kanklininkės Aušra Vili-maitė-Karyznienė, Dalia Miliauskienė, dr. Laura Lukenskienė. Tęsimi

(Nukelta į 16 p.)

Kursų dalyviams paskaitą skaito prof. Libertas Klimka

smuikavimo mokymai, kuriems vadovauja jau minėta etnomuzikologė doc. dr. Gaila Kirdienė. Su norinčiais išmokti groti bandonija dirba etnomuzikologas Arvydas Kirda, Andrius Morkūnas, liaudies muzikantas Albinas Batavičius ir Lina Lukošienė. Muzikuoti kitais instrumentais moko armonikos muzikos pedagogas, folkloristas Osvaldas Gerbenis, etnomuzikologas Dainius Maslauskas, piemenų pučiamųjų instrumentų muzikavimo mokytojas, folkloristas, jaunimo folkloro ansamblio „Vieversėlis“ vadovas Arūnas Stankus. Tarp įvairaus amžiaus gyventojų populiarūs žemaitiško dainavimo puoselėtojos, ilgametės „Alksniukų“ ir „Alksnos“ vadovės Dainoros Petrikienės vedami žemaitiško dainavimo mokymai. Apeiginio liaudiškojo giedojimo dirbtuvėms vadovauja Danutė Anankaitė. Folkroko dirbtuvių vadovas – kompozitorius, atlikėjas, muzikos pedagogas Jonas Chockevičius apjungia gausų būrį įvairaus amžiaus kursų dalyvių, kurie ieško naujumo ir šiuolaikiškumo, bandydami muzikuoti įvairiais muzikos instrumentais. Šokių ratelių ir žaidimų mokytoja choreografė Dijana Bakšienė moko šokti folklorinių šokių mėgėjus. Į kanklių meistro Alberto Martinaičio dirbtuves dažniausiai ateina kursų

dalyviai, kuriems patiems aktualu turėti savo muzikos instrumentą. Audimo staklėmis austi moko tautodailininkė Ona Butvilienė ir jos pameistrė Irena Arlauskienė. Juostų audimo mokytojos – tautodailininkės Loreta Račkauskienė, Alma Meškienė. Folklorinio kostiumo detalių rangių siuvimo ir vytnių juostų audimo mokytoja – Irena Arlauskienė. Riešinių mezgimo, siuvinėjimo technologijų moko tautodailininkė Jolanta Gečienė. Lininių drabužių siuvimo mokytoja – tautodailininkė, „Lino mūzos“ įkūrėja Justina Žebelienė.

Gausiai lankomos visos tradicinės tekstilės mokymo praktikų dirbtuvės. Paskutiniaisiais metais stebime didesnę jaunų ir vyresnių moterų norą lankyti užsiėmimus, kuriuose jos galėtų išmokytų pačios išsiausti tautinio kostiumo detales, nusimegzti riešines, nusivyti tradicines juostas, pasisiūti žemaitišką tautinio kostiumo galvos apdangalą rangę. Labai populiari lininių drabužių dirbtuvė, kurioje siūti daugiausiai mokosi vietos bendruomenės moterys.

Karpinių dirbtuvių vadovė tautodailininkė-meno kūrėja Nijolė Rimkienė jau yra mokiusi gausų būrį jaunų žmonių ir vaikų. Ir vaikams, ir senjorams, ir jaunimui ta veikla suteikia galimybę greitai džiaugtis savo paties sukurti rezultatu.

Kaukių drožybos meistrystės moko tautodailininkas Eugenijus Arbušauskas. Puikus lazdy drožybos mokytojas yra liaudies meistras Mečislovas Ežerskis. Akmens tašymo moko tautodailininkas Valdas Bandza. Šiaudelių pynimo patirtį perduoda tautodailininkė Kornelija Lopetienė, o pinti iš vytelių moko tautodailininkė Lina Grigalauskienė, žolynus rišti – dailininkas, floristas Evaldas Jasiūnas. Molio lipdymo ir žiedimo dirbtuvių vadovės yra keramikės Audronė Šlyterienė, Lina Užomeckienė ir Irma Diminskienė. Tradicinės juvelyrikos paslaptis kursų metu atskleidžia juvelyrė Dovilė Norbutaitė. Tradicinius žemaitiškus valgius kartu su kursų dalyviais gamina patyrusios Valpainių ir Žalpių kaimų šeimininkės Dalia Zakarienė ir Regina Kalvaitienė.

Daug ko kursų dalyviai išmoksta ir iš Kelmėje kursų metu koncertuojančių muzikantų bei dainininkų. Jie pas mus yra kviečiami tam, kad perduotų savo žinias ir patirtį bei pademonstruotų muzikinius įgūdžius. Kursų metu jau yra koncertavę, patirtimi dalinęsi daug folkloro kolektyvų, atlikėjų, tarp jų ir Skriaudžių kanklininkai, tradicinės mu-

zikos grupės „Duja“, „Griežikai“, „Virvytė“, „VISI“, „Taduja“, „Ramočia“, „Judlė“, „Alksna“, „Alksnio-ka“, „Mėguva“, „Salduvė“, „Vaisgamta“, „Druja“, „Vieversėlis“, „Ratilėlis“, „Čiučiuriuks“, „Senoliai“, „Tauragės bandonija“, „Platele“, „Degule“, „Šebukai“, „Romoliokaa“ / „Rėmoliokā“, „Rėmolee“ / „Rėmolė“, „Mudvi abidvi“, „Eržvilko bandonija“, „Alka“, „Kuršiukai“, „Spigėns“, „Ratā“, „Gondinga“, „Kurtuovė“, patriotinio roko grupė „Thundertale“.

Mokslinės paskaitos

Išskirtinė ir itin svarbi Kelmėje vykstančių kursų veikla – mokslinės paskaitos ir mokslinių tyrimų leidinių pristatymai bei diskusijos, kurioms vykstant daug dėmesio skiriama dalinimuisi tokio- mis gerosiomis patirtimis, kaip žmonių įsitraukimo į etninės kultūros tradicijų puoselėjimą skatinimas, tradicinio muzikavimo gyvybingumo palaikymas, senųjų ir šiuolaikinių tradicijų ryšio aktualizavimas. Kursų programose svarbią vietą užima archeologijos, mitologijos, katalikiško paveldo temos, tautinio ir kulinarinio paveldo populiarinimas.

Kursai padeda išlaikyti ir plėtoti partnerystę su mokslininkais-tyrėjais, skleidžiančiais teorines ir praktines patirtis, suteikiančiais metodines, dalykines konsultacijas. Tai etninės kultūros ir nematerialaus kultūros paveldo specialistai, ekspertai, atstovaujantys šioje srityje veikiančias ir reikšmingai prie lietuviškos tapatybės prisidedančias mokslo įstaigas, organizacijas – Lietuvos muzikos ir teatro akademija, Vilniaus, Klaipėdos, Vytauto Didžiojo universitetai, Lietuvos nacionalinis kultūros centras, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, Lietuvos tautodailininkų sąjunga ir kt.

Profesorius Romualdas Apanavičius leidinyje „Muzikos barai“ (2023 m., Nr. 5-8), straipsnyje „Visi keliai veda į Kelmę“ rašo, kad nuo 1988 m. kursuose paskaitas skaitė, etnologijos žiniomis dalinosi daugybė mokslininkų, tarp jų: profesoriai Irena Regina Merkienė, Vacys Milius (Lietuvos istorijos institutas), Libertas Klimka (Lietuvos edukologijos universitetas), Rasa Račiūnaitė-Paužolienė, Vytis Čiubrinskas (Vytauto Didžiojo universitetas), Rimvydas Laužikas (Vilniaus universitetas), Vidmantas Mačulskis, Lina Petrošienė (Klaipėdos universitetas), etnomuzikologijos žiniomis – Daiva Račiūnaitė Vyčnienė, Rytis Ambrazevičius (Lie-

Pynimo iš šiaudelių pamokoje

Liaudies meistras Albertas Martinaitis rodo, kaip gaminamos kanklės

tuvos muzikos ir teatro akademija), Romualdas Apanavičius, Alfonsas Motuzas, Vida Palubinskienė (Vytauto Didžiojo universitetas), archeologijos žiniomis – Mykolas Michelbertas (Vilniaus universitetas), Vyktas Vaitkevičius (Klaipėdos universitetas), Adomas Butrimas (Vilniaus dailės akademija), mitologijos žiniomis – Norbertas Vėlius (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas), kalbotyros žiniomis – akademikas Zigmas Zinkevičius (Lietuvių kalbos institutas), Alvydas Butkus (Vytauto Didžiojo universitetas), menotyros – Vytenis Rimkus (Vilniaus universitetas), kitų mokslo krypčių docentai – Gintaras Beresnevičius, Arūnas Vaicekaskas (Vytauto Didžiojo universitetas), Vytautas Alenskas, Zita Kelmickaitė, Gaila Kirdienė, Rūta Vildžiūnienė (Lietuvos muzikos ir teatro akademija), Arvydas Juozaitis (Klaipėdos universitetas), Romas Batūra (Vilniaus universitetas), Vytautas Būda (Vilniaus technikos universitetas), mokslų daktarai – Laima Vaitkunskienė, Saulė Urbanavičienė, Vida Savoniakaitė, Žilvytis Bernardas

(Nukelta į 18 p.)

Žalpių kaimo (Kelmės r.) giedotoja Danutė Anankaitė kursų dalyvius moko liaudiškų katalikiškų giesmių

Kompozitorius, atlikėjas, pedagogas Jonas Chockevičius (pirmas iš dešinės) su folkroko mokymų dalyviais koncertuoja kursų uždarymo renginyje

Šaknys, Vida Girininkienė, Vytautas Tumėnas (Lietuvos istorijos institutas), Rūta Šimonytė-Žarskienė (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas), Elvyra Usačiovaitė, Teresė Jurkuvienė (Lietuvos kultūros tyrimų institutas), Vida Kulikauskienė (Vilniaus dailės akademija), kitose įstaigose dirbantys mokslų daktarai – Gvidas Vilys, Girėnas Povilionis, archeologas, plastinės rekonstrukcijos pradininkas habil. dr. Vytautas Urbanavičius, habil. dr., farmaceutė, žolininkė Eugenija Šimkūnaitė ir nemažai kitų mokslininkų. Paskutiniaisiais metais jų būrį papildė ir nauji lektoriai. Paskaitas yra skaičiusi ir Latvijos antropologė habil dr. prof. Rita Gravere, etnomuzikologas, akademikas Valdis Muktupavels.

Nemažo būrio puikių lektorių, žinomų savo srities specialistų laukiama ir šiemet.

Leidiniai

Kursų gyvybingumui didelę įtaką daro kasmetinių Žemaičių etnomuzikavimo ir tradicinių ama-

tų kursų pagrindu išleisti leidiniai. Juos paveldo perėmėjai naudoja kaip metodines-mokomąsias priemones. 1990, 1994 m. išspausdintą dviejų dalių leidinį „Senosios kanklės ir kankliavimas“ sudarė, išleido, vasaros kursų dalyviams pristatė Romualdas Apanavičius. Šio knygų sumanytojai, autoriai ir rengėjai spaudai yra Romualdas Apanavičius, Vytautas Alenskas, Vida Palubinskienė, Egidijus Virbašius ir Nida Visockaitė.

Folkloro ansamblio „Taduja“ kompaktinė plokštelė „Vėjelis pūtė“ – Kelmės krašto dainų ir muzikos rinkinys iš Kelmės kultūros centro tautosakos archyvo. Dainų rinkinys „Kelmės krašto dainos“ (1998 m.), kaip ir minėta kompaktinė plokštelė, taip pat yra labai vertinga bei naudinga kursų lankytojams.

Alfonso Motuzo monografijoje „Kelmės krašto katalikiška etninė kultūra“ (2007 m.) rašoma apie Kelmės krašto liaudies pamaldumo praktikas (apeigas, maldas, giesmes, metų ciklo šventes ir kt.), tad ši knyga yra labai populiari tarp apeiginio giedojimo perėmėjų.

Didelio dėmesio sulaukia ir išspausdintas Tytuvėnų bernardinų vienuolyno Kalvarijų maldynas bei giesmynas.

2017 m. skaitytojus pasiekė ir Kelmės vasaros kursuose buvo pristatytas leidinys „Žemaičių Kalvarijos Kalnų maldynas, istorija, muzika ir apeigos“, o 2008 m. – Kelmės krašto liaudies giesmių / kantiškų kompaktinė plokštelė, kurią įrašė Žalpių etnografinis ansamblis. Tiek pirmasis, tiek ir antrasis leidinys padeda gilinti žinias katalikiško pamaldumo praktikas studijuojantiems žmonėms.

Monografija „Etninės muzikos gaivinimo judėjimas Lietuvoje“ (išspausdinta 2015 m.) atskleidžia, aktualizuoja kasmetinių žemaičių etnomuzikavimo ir tradicinių amatų vasaros kursų gyvybingumą, jų vaidmenį gaivinant, puoselėjant ir populiarinant etninę kultūrą.

Dvi kompaktinės plokštelės „Kelmės krašto tradiciniai muzikantai“, kurias 2012, 2022 m. išleido Lietuvos nacionalinis kultūros centras kartu su Kelmės kultūros centru, pristato liaudiškąjį muzikavimą.

Tautodailininkės-meno kūrėjos Nijolės Rimkienės karpinių albumas „Karpiniai mano pasaulis“ (2022 m.) – puiki priemonė norintiems išmokti karpymo meno.

Parodos

Kursų veiklas papildo, jų dalyviams ne tik pažinimo džiaugsmo, estetinio pasigėrėjimo, bet ir praktinės patirties suteikia organizuojamos tautodailininkų ir amatininkų darbų parodos. Jose jau buvo galimybė geriau susipažinti su tapytojo Jono Igario, Virginijaus Kašinsko, Dalios Stalauškienės, medžio drožėjų Adolfo Teresiaus, Mečislovo Ežerskio, Rimanto Paunksnio, Raimundo Bakšio, Eugenijaus Arbušausko, audėjos Onos Butvilienės, akmens meistrų Valdo Bandzos, Jono Vaicekausko, Kazio Bimbos, juvelyrų Danutės Tikuižienės, Dovilės Norbutaitės, karpytojų Nijolės Rimkienės, Gitos Kolosovienės, kalvių Virgilijaus Mikuckio, Stanislovo Špuko autorinės kūrybos ir kitų liaudies meno kūrėjų darbais. Itin vertinga vasaros kursuose eksponuota Romualdo Požerskio fotografijos paroda „Atlaidai“. Buvo galimybė susipažinti ir į Lietuvos nematerialaus kultūros paveldo vertybių sąvadą įrašyto spalvingo Mažosios Lietuvos tautinio kostiumo akcesuaru delmonu.

Kursų daroma įtaka jų šeimininkams ir visai Lietuvai

Kelmės krašto bendruomenės nariai teigiamai vertina etnokursų organizavimo ilgametę praktiką, daugelis patys dalyvauja kursuose, tai, ką juose išmoksta, pritaiko prak-

Kursų dalyviai linksminasi folklorinių šokių vakaronėje

tikoje ir prisideda prie šios vertybės išsaugojimo bei žinomumo, savo pavyzdžiu uždega gimines, draugus, kaimynus, kolegas ir skatina juos taip pat dalyvauti kursuose.

Lietuvos kraštotyros draugijos Kelmės skyriaus kraštotyrininkai sukūrė ir paskleidė daug vertingos vaizdo medžiagos, televizijos laidų ir trumpametražinių filmų apie organizuojamus kursus, jų dalyvius. Vertybę ne kartą garsino nacionalinis transliuotojas LRT, žurnalai „Žemaičių žemė“, „Liaudies kultūra“ (dabartinis pavadinimas – „Būdas“), kiti etninei kultūrai skirti leidiniai, respublikiniai, regioniniai ir vietos laikraščiai, informaciniai portalai, Interneto portalai ir svetainės.

Kelmės rajono savivaldybė žemaičių etninio muzikavimo ir tradicinių amatų vasaros kursus yra įrašęs į rajoną reprezentuojančių renginių sąrašą.

Vasaros kursai daro teigiamą poveikį visos Žemaitijos suaugusiųjų ir vaikų folkloro kolektyvams. Jų nariai, kursuose išmokę į jų programas įtrauktų veiklų, patobulinę savo įgūdžius, tampa aktyviais ir motyvuotais muzikavimą ir amatininkystės tradicijas puoselėjančiais šių ansamblių dalyviais. Kursai prisideda prie gyventojų kompetencijų ugdymo, skatina juos įgyti atitinkamą etninės kultūros puoselėjimui reikalingą kvalifikaciją, daro įtaką renkantis profesijas. Nemažai kursuose dalyvavusių žmonių, perėmę įvairių nematerialaus kultūros paveldo sričių išsaugojimo veiklų patirtį, yra tapę etninės kultūros tyrinėtojais, tautodailininkais, tradicinių amatų meistras, tradicinės muzikos atlikėjais ir puoselėtojais.

Kursuose įgytos žinios ir praktinė patirtis jų dalyviams suteikia pasitikėjimo savo gebėjimais dalyvaujant etninės kultūros veiklose, pasitenkinimą tuo, kuo jie užsiima, taip pat ir bendravimo bei bendradarbiavimo džiaugsmą bei patirtį.

Šios gerosios praktikos iniciatoriai, vykdytojai ir skleidėjai Kelmės rajone yra jau minėtas Kelmės kultūros centras, Lietuvos kraštotyros draugijos Kelmės skyrius, rajono bendruomenės žmonės, kursuose dirbantys mokytojai, kūrybinių dirbtuvių vedėjai, lektoriai. Jie sėkmingai bendradarbiauja, kūrybingai dirba. Tai užtikrina plėtojamų vertybių gyvybingumą, tęstinumą, žinomumą ir padeda išsaugoti lietuvišką tapatybę.

Publikacijoje panaudotos nuotraukos – iš Kelmės kultūros centro archyvo